

INGLIZ TILIDAGI IBORALAR TARIXI VA ULARNING O‘ZBEK TILIDAGI MUQOBILLARI

Elmurodova Sevinch

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti. Xorijiy til va adabiyot 1-bosqich talabasi

E-mail: sevinchelmurodov@gmail.com

Annotatsiya. Frazeologik birlik hisoblangan iboralar har bir tilning ma’naviy madaniyati, urf-odati, kasbi, yashash sharoiti va bir qator mana shunday xususiyatlar bilan uzviy bog‘liq. Chunki iboralar obrazlilikni vujudga keltirish uchun muhim vosita hisoblanib, har bir tilning badiiy va siyosiy ta’sirchanligini oshiradi. Ushbu maqolada ham ingliz tilidagi iboralarning tarixi, shuningdek, ularning o‘zbek tilidagi muqobil variantari misollar orqali berib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: Frazeologiya, iboralar tarixi, o‘zbek tilidagi ekvivalentlari, iboralar tasnifi, frazeologik chatishmalar, frazeologik qo‘shilmalar, frazeologik birikmalar.

KIRISH

Frazeologiya bugunga kelib, zamonaviy tilshunoslikda alohida mavqega ega. Bu yo‘nalish hozirda ancha rivojlanib bormoqda va bu xususda ko‘plab ilmiy ishlar olib borilmoqda. Frazeologiya – bu o‘zi nima? Frazeologiya yunoncha **frases – ifoda, logos – ta’lim**, turg‘un xarakterga ega bo‘lgan murakkab til birliklari haqidagi fan hisoblanadi. Longman taqdim etadiki, “*the way that words and phrases are used in a language*”, ya’ni fraza va leksemalar tilning muayyan bir qismini tashkil etishi va birgalikda ishlatilishini anglash mumkin. Barcha tillarning o‘ziga xos frazeologik birliklari bo‘lgani kabi, ingliz tilida ham frazeologik birliklar millatning madaniyatini, urf-odati va an’anasini ko‘rsatib beruvchi birlik hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Quyida ingliz tilidagi iboralarning tarixi va ularning ma’nolari bilan tanishib chiqamiz: **Cost an arm and a leg-** juda ham qimmat tushmoq. Ushbu ibora tarixi XX asr boshlariga borib taqaladi. Jahon urushlariga safarbar qilingan amerikalik askarlar frontda oyoq-qo‘lidan o‘q yeyishi va ulardan ayrilishi holatlari juda ko‘p uchragan. Shu bois ham urushda qatnashish ularga oyoq va qo‘lga, majoziy ma’noda esa juda qimmatga tushgani haqidagi mazkur jumla paydo bo‘lgan. Keyinchalik haddan tashqari, qimmat narsalarga nisbatan keng ishlatila boshlangan. **Example:** Buying a brand new car is so expensive, it is going to **cost us an arm and a leg.** – Yangi chiqqan mashinalar nihoyatda qimmat, u bizga ko‘pga tushadi Antonimi: **As cheap as chips-** juda arzon, deyarli suv tekin. **Example:** We couldn’t believe it. We ordered so much food and drink but the final bill was **as cheap as chips!** -Ko‘zlarimizga ishonmay qolgandik! Shuncha yegulik va ichimlik buyurgandik, lekin hisob qog‘ozda arzimagan pul yozilgan edi.

To kill two birds with one stone- bir harakat bilan ikki ish/ vazifani bajarish/bir o‘q bilan ikki quyovni urish. **Examples:** We can **kill two birds with one stone** by dropping off the mail when we go to the grocery store. –Pochtani do‘konga ketaverishda tashlab o‘tsak, bir o‘q bilan ikki quyovni uramiz. I **killed two birds with one stone** and picked the kids up on the way to the supermarket. –Supermarketga ketayotganimda bolalarni ham olib, bir o‘q bilan ikki quyovni urdim

Steal someone’s thunder-birovning narsasini/ g‘oyasini o‘ziniki qilib olmoq. Ushbu ibora hayotda yuz bergan haqiqiy voqeadan olingan bo‘lib, mashhur ingliz dramaturgi va adabiy tanqidchisi Jon Dennis o‘zining “Appiy va Virjiniya” nomli pyesasi uchun sun‘iy momaqaldiroq mashinasini yaratgan. Bir necha kundan keyin aynan shu qurilmasi “Makbet” spektaklida ishlatilganligini ko‘rgan Jon “They stole my thunder!” (“ Ular mening momaqaldirog‘imni o‘g‘irlashibdi!”) deb xitob qilgan. “Steal someone’s thunder” iborasi shundan buyon birov yaratgan g‘oyalarni, kashfiyotlarni o‘zlashtirib olish va ulardan o‘z manfaati yo‘lida foydalanish yoki ilib ketish ma’nosida ishlatilib kelinmoqda.**Example:** They all worked together on the project, but while submitting it, one of them **stole the thunder.** – Loyiha ustida barchasi birgalikda ishlashdi, ammo uni topshirishga kelganda oralaridan bittasi ishni ilib ketdi.

Couch potato-dangasa, ishyoqmas, uzukkun TV/telefonga tikilib o‘tiraveradigan g‘irt bekorchi odam, “divandagi kartoshka”. **Example:** He is a **couch potato.** He just lies around eating chips and watching TV all day long. –U juda ishyoqmas. Tun-u kun qovurilgan kartoshka yeb, televizorga tikilishdan boshqa ishga yaramaydi.

Rain cats and dogs – chelaklab yomg‘ir yog‘ishi, jala quyishi. Bu ibora ingliz tilida XVII asrlarda paydo bo‘lgan, ammo osmondan it va mushuk yog‘ishi ibora yaralishiga asos bo‘lmaganligi aniq. Qattiq shamol bo‘lganida kichik va yengil hayvonlar osmon-u falakka uchib ketishlari mumkin, ammo bu ham taxmin, xolos. **Example:** He went to the party although it was **raining cats and dogs.** – U chelaklab yomg‘ir yog‘ayotganiga qaramay ziyofatga ketdi.

Monkey business- bu iboraning ma’nosini iqtisodiy atamalar lug‘atidan izlashdan naf yo‘q. Mazkur ibora tentakliklar yoki ahmoqona xatti-harakatlarni anglatadi. **Sinonimlari:** silliness; dishonest tricks. **Examples:** Stop doing **monkey business** and start your homework! - Bo‘lmag‘ur ishlarniyig‘ishtirgin-da, uyga topshiriqlaringni bajarishni boshla! The teacher suspected that there had been some **monkey business** going on while she was out of. – O‘qituvchi tashqariga chiqib ketgan paytida o‘quvchilari bekorchi ishlar bilan band bo‘lganidan gumon qildi.

Go cold turkey- zararli odatlardan birdan voz kechish, tashlab yuborish. Ushbu iboraning kelib chiqish tarixi aniq yoritilmagan, ammo taxminlarga ko‘ra u bitta hajviy ingliz jurnalidan olingan. 1877-yilda jurnalda janob Hyunning boshidan kechirganlari haqidagi to‘qima hikoya nashr etilgan. U Yangi yil bayramida qiz jiyanini ko‘rish uchun kelgan va jiyanini har kuni kechki ovqatga sovuq kurka tortavergan. Hyum bundan ranjib, uyiga qaytib ketgan va jiyanini boshqa umuman

eslamagan. “Sovuq kurka” usuli bilan ichkilikbozlikdan davolash har doim ham samarali emas va ba’zi hollarda bu o’ta xavfli, masalan, spirtli ichimliklardan keskin voz kechish organizmga salbiy ta’sir ko’rsatadi.

Example: -Get me some! Get me some! -No. You **go cold turkey**, we agreed, no matter what. – Menga ham ozgina quysang-chi! -Yo’q, aslo. Sen bilan kelishgandikku. Tashlayman deganding.

To sleep like a log- dong qotib uxlamog G’o’la ham uxlaydimi, deb hayron bo’lmang. Bu shunchaki ibora. Qachonlardir Shimoliy Amerikadagi daraxt kesuvchilar og’ir ish kunidan keyin qattiq charchab uxlab qolishgan. Ularning dong qotib uxlashlariga o’zlari kun bo’yi kesgan judayam og’ir, joyidan siljitish mushkul bo’lgan g’o’lari orqali nisbat berilishi natijasida shu ibora yaralgan. **Examples:** -Our neighbors had a party last night and the police were called but I **slept like a log** and didn’t hear a thing. -Take this pill at bedtime and you’ll **sleep like a log** tonight.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Qo’shimcha sifatida aytadigan bo’lsak, V. Vinogradov frazeologizm sohasi bo’yicha o’z ishlarini olib borgan hamda frazeologizmlarni 3 sinfga quyidagicha tasniflaydi:

1. **Frazeologik chatishmalar** (phraseological fusions)
2. **Frazeologik qo’shilmalar** (phraseological units)
3. **Frazeologik birikmalar** (phraseological collections or combinations)

Frazeologik chatishmalar- har bir so’z ma’nolari butun birlikning ma’nosiga aloqador bo’lmagan frazeologizmdir. Masalan: **heavy father-** agar biz ushbu iborani so’zma-so’z tarjima qilsak, **kuchli ota** ma’nosini beradi. Ammo bu iboraning ma’nosi “**teatr pyesasidagi asosiy rol**” degani. Ya’nikim bu degani, frazeologik chatishmalar ma’nosi butunlay o’zgargan so’z birikmasidir. **To kick the bucket-** o’lmoq. **Red tape-** byurokratik metodlar. Yuqorida keltirib o’tilgan iboralar ham frazeologik chatishmalarga misol bo’la oladi. Ya’ni ular o’z tarkibidagi so’zlarning ma’nolariga bog’liq bo’lmagan yaxlit holda bir ma’no beruvchi frazeologizmdir. Ammo frazeologik qo’shilmalardan farqli o’laroq ularning ma’nolari tarkibiy qismlarning ma’noaridan anglashilmaydi. Frazeologik qo’shilmalar metaforaga asoslangan ma’no ko’chishi aniq va oydin bo’ladi. Masalan: **to look a gift horse in the mouth** (to eramine a person critically; to find fault with smth one gained without effort), **a big bug** (a person to importance), **to fish out of water** (a person situated uncomfortably outside his usual or proper environment). Keltirib o’tilgan ushbu tasniflar frazeologik birikmalarning funksional-uslubiy xususiyatlarini tadqiq etish, va shu asosda frazeologik lug’atlar tuzish, ularni nutqni ixcham va jozibali bayon etishda foydalanishni belgilaydi.

XULOSA

Har bir til o‘z frazeologizmlari bilan boy va rang-barangdir. Ularni kundalik hayotimizda qo‘llashimiz, nutqimizni yanada go‘zallashtiradi. Yuqorida berilgan frazeologik birliklarning tarixi va tahlilidan keyin shunday xulosa qiliniladiki, frazeologiyani biz tilshunoslikning bir bo‘limi deb emas, aksincha mustaqil bir fan deb o‘rganilishi kerak.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. [Yo‘ldoshev B. O‘zbek frazeologiyasi Va frazeografiyaning shakllanishi hamda taraqqiyot. - Samarqand 2007.](#)
2. [G‘aybulla Salomov. Ingliz tilidagi maqol va iboralar tarjimasi.](#)
3. [BEKIYEVA, M \(2020\) Ingliz va o‘zbek tillaridagi frazeologik birliklarning dunyoning kognitiv ta‘siridagi o‘rni.](#)
4. [KUNIN. A. V. Course of phraseology of modern English.- Dubna: Phoenix,2005.](#)
5. [MULTI_ENGLISH telegram kanali.](#)